

Geografia i Literatura a l'Alt Pirineu Català: bases per a un mètode de treball humanístic a partir de la literatura*

Xavier Campillo i Besses **

Résumé / Abstract / Resumen / Resum

L'un des objectifs de la recherche géographique humaniste est la connaissance des relations existentielles que les hommes établissent avec le territoire et de la structuration subjective de l'espace, c'est à dire, la conformation et articulation des lieux et espaces dans le vécu des individus et des collectivités humaines.

Dans cet article, on trouvera d'une part une introduction à l'utilisation de la littérature de fiction comme document de perception en géographie, et, d'autre part, une application des fondements théoriques de la méthode géographique d'analyse de la littérature aux Hautes Pyrénées Catalanes.

Cette recherche a pour but de donner une image intérieure de la société traditionnelle, mais aussi de la crise de la zone de montagne à travers la vision subjective qui transpirait dans la littérature pyrénéenne de création, ou de fiction (roman, récit, conte etc).

On considère par cette méthode que les écrivains véhiculent les valeurs de la société et leur oeuvre collective prouve son existence.

* * *

* Aquest article és part del treball de reelaboració de la memòria de recerca *Geografia i literatura a l'Alt Pirineu català: Una visió interna de la societat tradicional i la crisi contemporània de la muntanya* (CAMPILLO, 1988), engegat per l'autor al Departament de Geografia de la Universitat de Durham amb motiu d'una estada, el primer trimestre de 1989, en el marc del programa Erasmus.

** Geògraf. *Programa Pirineus*, Ajuntament, 25700 la Seu d'Urgell.

One of the objectives of humanistic geographical research is to achieve an understanding of the existential relations established between man and his environment and of his subjective interpretation of the structure of this environment, that is, the morphology and articulation of the places and spaces of which the living world of individuals or human groups is composed.

This article includes an introduction to the use which is made, in the field of humanistic geography, of imaginative fiction as a perceptive document. It also explains the theoretical foundations of the geographical method of analysis of literature, and their application to a research project on the upper Catalan Pyrennees.

This study aims to obtain an inside view of traditional society and the crisis which mountain areas suffer, through the subjective vision of the phenomenon which appears in creative writings or fiction (novels, short stories, etc.) on the Pyrennees.

The method applied demonstrates that authors influence society and that the sum of their works constitutes an existential sample of that society.

* * *

Uno de los objetivos de la investigación geográfica humanística es el conocimiento de las relaciones existenciales que los hombres establecen con el territorio y la estructuración subjetiva del espacio, es decir, la conformación y articulación de los lugares y los espacios que integran el mundo vivido de los individuos y colectivos humanos. En este artículo, por una parte se hace una introducción al uso que en el marco de la geografía humanística se hace de la literatura imaginativa de ficción como documento perceptivo y por otra parte se presentan los fundamentos teóricos del método geográfico de análisis de la literatura aplicado a una investigación concreta sobre el Alto Pirineo Catalán.

El objetivo de esta investigación ha sido la obtención de una visión interna de la sociedad tradicional y de la crisis de la montaña a través de la visión subjetiva que de esta realidad aparece en la literatura pirenaica creativa o de ficción (novela, relato, cuento, etc). El método aplicado considera que los escritores vehiculan la sociedad que estudiamos y que su obra colectiva constituye una muestra existencial de la misma.

* * *

Un dels objectius de la recerca geogràfica humanística és el coneixement de les relacions existencials que els homes establím amb el territori i de l'estructuració subjectiva de l'espai, és a dir, la conformació i articulació dels llocs i espais que integren el món viscut d'individus i col·lectius humans.

En aquest article es fa, per una banda, una introducció a l'ús que en el marc de la geografia humanística hom fa de la literatura imaginativa de ficció com a document perceptiu i geogràfic d'anàlisi de la literatura aplicat en una recerca concreta sobre l'Alt Pirineu Català.

L'objectiu d'aquesta recerca ha estat l'obtenció d'una visió interna de la societat tradicional i la crisi de la muntanya a través de la visió subjectiva que d'aquesta realitat apareix en la literatura pirinenca creativa o de ficció (novella, relat, conte, etc).

El mètode aplicat considera que els escriptors vehiculen la societat que estudiem i que la seva obra col·lectiva en constitueix una mostra existencial.

El propòsit genèric de la geografia humanística és de retrobar el lloc de l'home en la geografia i incorporar-lo a la recerca com a ésser que pensa i actua, que percep i sent.

Alhora, hom persegueix l'obtenció d'una visió global i integradora de la realitat, holística, i considera que la geografia és una ciència privilegiada, capaç d'assolir la síntesi entre l'objectiu i el subjectiu, entre la ciència i l'art (TUAN, 1978).

La filosofia fenomenològica afirma que tot coneixement és subjectiu. L'objectiu de la recerca humanística haurà de ser, doncs, la realitat del subjectiu, i, conseqüentment, la geografia humanística se centra en l'estudi de l'individu(s) i la seva concepció de l'espai i l'entorn, en la percepció subjectiva d'aquests i en l'establiment de lligams emocionals amb els llocs que integren el seu espai viscut. Es tracta d'analitzar amb el màxim d'objectivitat el món subjectiu —que és aquell que quotidianament percebem com a real— i les relacions que elaborem i mantenim amb aquest.

Amb l'estudi de la realitat tal com és viscuda pels individus, l'objectiu principal de la recerca esdevindrà la identificació del significat existencial dels fenòmens més que no pas la seva explicació objectiva. La geografia humanística no planteja el coneixement de la realitat segons els supòsits de la lògica positivista i, per tant, la seva metodologia no es fonamenta en la formulació prèvia de teories, elaboració de lleis generals, aplicació de models, ni en la verificació d'hipòtesis. La geografia humanística planteja l'acostament del científic a la realitat social en un estat receptiu que ha de defugir al màxim les idees preconcebudes que se'n tinguin; i és l'objectiu final de la recerca la comprensió interna dels fenòmens (*Verstehen*). D'acord amb Tuan (1978, p. 202), «To understand natural phenomena external description suffices. This is not true for human phenomena».

Òbviament, per assolir aquest coneixement el mètode emprat no pot ser distant, estrany a allò que s'estudia. El geògraf s'ha d'involucrar amb la realitat que investiga i participar-ne per tal de comprendre la naturalesa d'aquesta relació home/entorn, d'aquest estar en el lloc, viure el món que ens envolta.

La literatura imaginativa —de ficció— constitueix, entre d'altres coses, un document perceptiu de caràcter universal. La literatura és percepció emmagatzemada.

La literatura té la capacitat de transportar el lector en el temps i en l'espai. A través de la literatura hom pot reviuir, participar, experimentar

el món viscut¹ dels individus que integren la societat que es reflecteix en les pàgines.

L'ús i l'estudi de la literatura en geografia no és un tema nou en la disciplina². Els primers antecedents són ja força antics (p.e. ANON, 1923; BAKER, 1931; DARBY, 1948).

L'enfocament humanístic es distingeix de les aproximacions precedents en considerar que la literatura té un valor geogràfic intrínsec com a document perceptiu i que és un mitjà adient per a l'exploració fenomenològica del món viscut³ subjectiu dels individus, i que no és solament una font primària de dades o imatges geogràfiques o que serveix com a il·lustració d'estudis geogràfics empírics com era, i és, encara, habitual en els treballs tradicionals emmarcats habitualment en les geografies d'orientació culturalista (p.e. BIRCH, 1981; HOY, ELBOW, 1976; LAMME III, 1977; MCCLEARY i MCCLEARY, 1981; PAUL, 1987; SILVERMAN, 1977; WHITE, 1985) i regional (CLAVAL, 1987; TISSIER, 1981), a Catalunya (CAMPILLO, SANCLIMENS, 1986; CARRERAS, 1985).

Tanmateix, són autors emmarcats en aquests corrents els que obren el camí als primers treballs humanístics. Articles innovadors com els de Jay (1975) i Lloyd (1976) donen pas als primers articles humanístics de Seamon (1976), Shin (1976) i Tuan (1976) i a una certa renovació en l'enfocament culturalista que també s'ha aproximat a alguns conceptes humanístics (ANDREWS, 1981; MIDDELETON, 1981; WHITHERS, 1984). També geògrafs marxistes s'han ocupat de la literatura i han reforçat darrerament aquesta relació (COOK, 1981; ROBINSON, 1988; SILK, 1984; WINTSCH, 1984).

Ben aviat alguns geògrafs humanístics començaren a interessar-se per les possibilitats que oferia la literatura per a l'exploració de les relacions existencials que establim amb el nostre entorn. Seamon (1976) i Tuan (1976, 1978) són els primers en destacar, des d'una perspectiva plena-

1. En l'àmbit de la geografia humanística el concepte de lloc es refereix a aquell espai amb significació existencial per a un individu (encara que també pot ser compartit). La suma de llocs conformen l'espai viscut d'una persona. El món viscut és un concepte més ampli que aplega el conjunt de relacions ambientals de caràcter subjectiu i existencial que els homes establim amb el món.

2. Vegeu una extensa bibliografia a POCOCK, 1988.

3. Vegeu els articles d'en Joan NOGUÉ (1985), «Un mètode de treball humanista», *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 6, pp. 67-80; (1983), «De com la literatura pot ser útil a la Geografia: Reflexions arran de la lectura d'un llibre», *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 3, pp. 201-206, i l'obra del mateix autor (1985), *Una lectura geogràfico-humanista del paisatge de la Garrotxa*, Col·legi Universitari de Girona.

ment humanística, les possibilitats de la literatura en aquest sentit i afirmar que els geògrafs n'havíem de treure profit. Poc temps després sorgeixen els primers treballs (POCOCK, 1978, 1981 c; JEANS, 1979).

Però l'any 1981 es publica l'obra *Humanistic Geography and literature*, editada per Pocock. En aquesta obra s'apleguen dotze articles força heterogenis, però hi predomina ja un esperit humanístic definit (Cosgrove i Thornes, Newby, Olsson, Pocock, Seamon...) Des d'aquest any, l'ús de la literatura com a mitjà de recerca geogràfica s'ha incrementat considerablement. El 1987 apareix una nova obra col·lectiva editada per Mallory i Simpson-Housley. Des d'una perspectiva humanística tenim els treballs de Copeta, Donella (1983), Pocock (1987), Porteous (1985), i a Catalunya l'obra d'en Joan Nogué (1985a, 1985b).

FONAMENTS TEÒRICS DEL MÈTODE GEOGRÀFICO-HUMANÍSTIC D'ANÀLISI DE LA LITERATURA APLICAT A LA RECERCA

En el desenvolupament de la metodologia geogràfica d'anàlisi de la literatura que he aplicat a la literatura de l'Alt Pirineu s'han tingut en compte molt especialment els articles de Tuan (1978) *Literature and geography: implications for geographical research* i de Pocock (1981b), *Imaginative literature and the geographer* i (1981c) *Place and the novelist*.

Segons aquests autors, el geògraf ha d'analitzar la literatura tenint present que tracta amb matèria d'art, no de ciència. La creació literària no té per objectiu reflectir una realitat objectiva articulada en fets. La informació literària es presenta implícitament, a diferència de la ciència, que ho fa explícitament.

El caràcter de la informació literària reposa en la «paradoxa de la literatura» (POCOCK, 1981, p. 11; TUAN, 1978, p. 196). *La literatura és subjectivitat conreada deliberadament amb la finalitat d'obtenir una percepció més acurada —real— i global —holística— de la realitat*. La veritat literària ho és més enllà dels fets.

La no assumptió d'aquesta qualitat del treball literari per part de l'investigador el pot portar a confondre l'essència de la informació que aquest conté, malinterpretar-la o, senzillament, no identificar-la.

L'investigador ha d'analitzar la idea, deduir informació no tant de la literalitat de la dada com del seu significat. La literatura és acurada en la presentació de relacions en un context més que en la de fets isolats. El

geògraf no s'ha de deixar enganyar per la veracitat o la falsedat d'aquests.

A més, a través de la literatura només es podrà estudiar allò que hi apareix. Pot donar-se el cas que el geògraf es fixi un objectiu i que la literatura no sigui el mitjà adequat per assolir-lo.

Però en aquestes consideracions nosaltres hem d'afegir que en el seu treball l'escriptor ens diu allò que vol dir però també ens transmet informació de la qual ell ni tan sols és conscient, però que va implícita en la seva descripció, ja que forma part indestruïble de la realitat a la qual ell pertany i que reflecteix en les seves pàgines. El geògraf també ha de descobrir aquesta informació i analitzar-la.

Aquí rau de fet una *segona paradoxa de la literatura: com més implícita aparegui la informació més objectiva serà, ja que es trobarà més arrelada en el subconscient de l'autor i reflectirà amb més fidelitat la realitat del subjectiu*. Per això ens trobarem en la nostra recerca que *com més implícita és la informació més ben estructurada apareix, i això és així perquè no és l'autor qui estructura conscientment la realitat sinó que la realitat apareix estructurada a través de l'autor*.

A través de la literatura el lector percep el món de la gent que integra la societat, que es reflecteix en el text i que és la que volem estudiar. L'exploració consisteix en la identificació i anàlisi d'aquesta informació que ens arriba. Les percepcions i les imatges expressades subjectivament es tradueixen i es reelaboren en un procés d'objectivització. El resultat final és l'obtenció d'informació no perceptual o abstracta, sinó concreta, empírica de la societat en qüestió. D'aquesta manera, el geògraf actua de pont entre el subjectiu i l'objectiu i pot assentar les bases per a la seva síntesi, acomplint d'aquesta manera un dels objectius fonamentals de la recerca geogràfica humanística.

LA LITERATURA COM A MOSTRA EXISTENCIAL D'UNA SOCIETAT

Sovint els treballs humanístics sobre literatura han explorat conceptes lligats a l'experiència d'un lloc a través de diverses obres o àdhuc d'una de sola, d'un únic autor literari; de manera que gairebé també s'analitza el món viscut personal d'un autor a través de la seva obra i biografia (p.e. MIDDLETON, 1981 i SEAMON, 1981).

Sembla que hi ha hagut una confusió entre l'objectiu humanístic d'estu-

diar els lligams afectius amb els llocs viscuts i el sentit del lloc amb l'estudi de les relacions topofíliques d'escriptors especialment «sensibles», tancant-se l'investigador a l'estudi d'individus singulars en lloc d'assajar recerques capaces d'aportar resultats més universals. Alguns d'aquests punts ja han estat criticats (PORTEOUS, 1985).

Aquests plantejaments de recerca poden restringir excessivament el valor de generalització que també hauria de perseguir el geògraf que estudia l'experiència del lloc, el viure l'espai, ja que aquesta té un caràcter universal.

Tanmateix, alguns autors han assajat l'exploració de llocs a través del tractament col·lectiu d'obres i autors (ANDREWS, 1981; NOGUÉ, 1985b; PO-COCK, 1978; WHITE, 1985).

En el nostre cas no analitzarem els mons viscuts personals dels autors pirinencs. Analitzarem la literatura pirinenca com a obra col·lectiva representativa, en termes existencials, d'una societat. Això no vol dir que els autors que tractem siguin representatius estadísticament de l'habitant del Pirineu, sinó que la informació perceptiva que apareix en la seva obra col·lectiva sí que és representativa del món perceptiu, subjectiu, viscut dels pirinencs, i això —cal remarcar-ho— al nivell de detall i generalització que volem. El que ens interessa explorar és el món viscut dels pirinencs com a membres d'una societat. Estudiarem una societat, no uns autors. La literatura serà el mitjà de treball, no el fi.

Els fonaments de comparabilitat d'autors i obres i de l'anàlisi com a col·lectiu dels escriptors pirinencs rau en el fet que tots els autors comparteixen el lligam a una mateixa societat en la seva doble dimensió espacial i temporal.

La societat tradicional que estudiem comparteix un espai —l'Alt Pirineu— definit i prou homogeni en relació al nivell d'anàlisi social que perseguim. La dimensió temps també és assimilable, ja que totes les obres s'inserixen en una escala temporal que es correspon amb l'existència d'una societat que evoluciona però que es manté com a tal durant gairebé cent anys.

CONCLUSIÓ

És amb aquestes precaucions i premisses bàsiques i amb el nostre objectiu primari d'obtenir una visió interna de la societat tradicional i la crisi de la muntanya que iniciem una primera lectura del material literari, i ens

confirma que els escriptors efectivament, d'una manera o altra, vehiculen la societat a la que pertanyen i que, per tant, una sacsejada tan profunda com la crisi es reflecteix en la literatura pirinenca.

A partir d'aquesta primera lectura la recerca s'estructurarà al voltant de tres grans objectius a explorar en una segona lectura més aprofundida: *descripció de la societat tradicional, percepció de la crisi i interpretació del món viscut*.

L'explicació detallada dels resultats del darrer d'aquests apartats constitueix l'objectiu d'un extens article que serà publicat pròximament a *Documents d'Anàlisi Geogràfica*.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANDREWS, H. F. (1981) «Nineteenth-century St. Petersburg: workpoints for an exploration of image and place», a D. C. D. POCKOCK (ed.); *Humanistic geography and literature*, Croom Helm, pp. 173-89.
- ANON, (1923) «Geography in literature», *Geographical review*, 14, pp. 659-60.
- BAKER, J. N. L. (1931) «The geography of Daniel Defoe», *Scottish geographical magazine*, 47, pp. 257-69.
- BIRCH, B. P. (1981) «Wessex, Hardy and the nature novelists», *Transactions IBG NS*, 6, pp. 348-58.
- CAMPILLO, X. (1988) *Geografia i literatura a l'Alt Pirineu Català: Una visió interna de la societat tradicional i la crisi contemporània de la muntanya*, memòria de recerca mecanoscrita, Dpt. Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona.
- CAMPILLO, X. i SANCLIMENS, X. (1986) *Viatges i visions de temps antics*, MAB-6 Alt Pirineu 3.
- CARRERAS, C. (1985) «La ciutat de Barcelona a les novel·les de Joan Marsè», *Revista catalana de geografia*, 1, pp. 46-58.
- CLAVAL, P. (1987) «Le thème régional dans la littérature française», *L'espace géographique*, 1, pp. 60-73.
- COOK, I. G. (1981) «Consciousness and the novel: fact or fiction in the works of D.H. Lawrence», a D. C. D. POCKOCK (ED.); *Humanistic geography and literature*, Croom Helm, pp. 66-84.
- COPETA, C. i DONELLA, F. (1983) «Il rapporto tra geografia umanistica e letteratura, un esempio di analisi: Le paysan de Paris, de L. Aragon», *Rivista geografica italiana*, 90 (3-4), pp. 445-69.
- COSGROVE, D. i THORNES, J. E. (1981) «Of truth of clouds: John Ruskin and the moral order in landscapes», a D. C. D. POCKOCK (ed.); *Humanistic Geography and literature* Croom Helm, pp. 20-46.
- DARBY, H. C. (1948) «The regional geography of Thomas Hardy's Wessex» *Geographical review*, 38, pp. 426-43.
- HOY, D. R. i ELBOW, G. S. (1976) «The use of literary works teaching Latin American geography», *The Journal of Geography* Dec., pp. 556-69.
- JAY, L. J. (1975) «The Black Country of Francis Brett Young», *Transactions IBG*, pp. 57-72.

- JEANS, D. N. (1979) «Some literary examples of humanistic description of place», *Australian geographer*, 14, pp. 207-13.
- LAMME III, A. J. (1977) «The use of novels in geography classrooms», *Journal of Geography*, vol. 76 2, pp. 66-8.
- LLOYD, W. J. (1976) «Landscape imagery in the urban novel: a source of geographic evidences», a G. T. MOORE i R. G. GOLLEDGE (eds.) *Environmental knowing: theories, research and methods*, pp. 279-85.
- MALLORY, W. E. i SIMPSON-HOUSLEY, P. (eds.), (1987) *Geography and literature: a meeting of disciplines* Syracuse univ. press.
- MCCLEARY, A. i MCCLEARY, A. (1981) «Personality of place in the urban regional novel», *Scottish geographical magazine*, 97, pp. 66-76.
- MIDDLETON, C. A. (1981) «Roots and rootlessness: an exploration of the concept in the life and novels of George Eliot», a D. C. D. POCOCK (ED.), *Humanistic geography and literature* Croom Helm, pp. 101-20.
- NEWBY, P. T. (1981) «Literature and the fashioning of tourist taste», a D. C. D. POCOCK (ed.), *Humanistic Geography and literature* Croom Helm, pp. 130-41.
- NOGUÉ, J. (1985a) «Un assaig de lectura humanista del paisatge de la Garrotxa a través de la literatura», *Revista catalana de geografia*, 1, pp. 9-25.
- NOGUÉ, J. (1985b) «Un mètode de treball humanista», *Documents d'Anàlisi Geogràfica* 6, pp. 67-80.
- NOGUÉ, J. (1985c) *Una lectura geogràfico-humanista del paisatge de la Garrotxa* Col·legi Universitari de Girona.
- OLSSON, G. (1981) «On yearning for home: an epistemological view of ontological transformations», a D. C. D. POCOCK (ed.), *Humanistic geography and literature* Croom Helm, pp. 121-29.
- PAUL, A. (1987) «Russian landscape in literature: Lermontov and Turgenev», a W. E. MALLORY i P. SIMPSON-HOUSLEY (eds.), *Geography and literature: a meeting of disciplines* Syracuse Univ. Press, pp. 115-34.
- POCOCK, D. C. D. (1978) «The novelist and the North», *Occasional publications NS 12*, D.G.U. Durham.
- POCOCK, D. C. D. (ed.) (1981a) *Humanistic geography and literature* Croom Helm.
- POCOCK D. C. D. (1981b) «Imaginative literature and the geographer», D.C.D. POCOCK (ed.) *Humanistic geography and literature* Croom Helm, pp. 9-19.
- POCOCK, D. C. D. (1981c) «Place and the novelist», *Transactions IBG NS*, 6, pp. 337-47.
- POCOCK, D. C. D. (1987) «Haworth: the experience of literary place», a W. E. MALLORY i P. SIMPSON-HOUSLEY (eds.), *Geography and literature: a meeting of disciplines* Syracuse Univ. Press, pp. 137-44.
- POCOCK, D. C. D. (1988) «Geography and literature», *Progress in Human Geography*, pp. 87-102.
- PORTEOUS, J. D. (1985) «Literature and humanist geography», *Area*, 17, pp. 117-22.
- ROBINSON, B. (1988) «Literature and everyday life», *Antipode* 20 (3), pp. 180-206.
- SEAMON, D. (1976) «The phenomenological investigation of imaginative literature», a G. T. MOORE i E. G. GOLLEDGE (eds.), *Environmental knowing: theories, research and methods*, pp. 286-90.
- SEAMON, D. (1981) «Newcomers, existentialoutsiders and insiders: their portrayal in two books by Doris Lessing», a D. C. D. POCOCK (ed.), *Humanistic geography and literature* Croom Helm, pp. 85-100.

- SHIN, M. (1976) «Geographical knowledge in three southwestern novels», a G. T. MOORE i R. G. GOLLEDGE (eds.), *Environmental knowing: theories, research and methods*, pp. 273-78.
- SILK, J. (1984) «Beyond geography and literature», *Society and space*, 2 (2), pp. 151-78.
- SILVERMAN, S. E. (1977) «The Use of novels in teaching cultural geography of the United States», *Journal of Geography* abril/maig, pp. 140-6.
- TISSIER, J. L. (1981) «De l'esprit géographique dans l'oeuvre de Julien Gracq», *L'Espace Géographique* 1, pp. 50-59.
- TUAN, Y. F. (1976) «Literary experience and environmental knowing», a G. T. MOORE i R. G. GOLLEDGE (eds.), *Environmental knowing: theories, research and methods*, pp. 260-72.
- TUAN, Y. F. (1978) «Literature and Geography: Implications for geographical research», D. LEY i M. W. SAMUELS, *Humanistic geography, prospects and problems*, London Croom Helm, pp. 194-205.
- WHITE, P. (1985) «On the use of creative literature in a migration study», *Area*, 17 (4), pp. 277-83.
- WHITHERS, C. W. J. (1984) «The image of land: Scotland's geography through her languages and literature», *Scottish geographical magazine* 100, pp. 81-95.
- WINTSCH, J. (1984) «Marguerite Yourcenar: Memoires d'Hadrien. Essai d'interprétation du rôle de l'espace dans un roman», *Brouillons Dupont* 4, pp. 59-72.